

מאמר זה התחלתי לכותבו בערב שבת ל"ג בעומר וסיימתי במוצאי שבת תוך כדי נטפי דמעה על נשמות קדושי מירון ובתוכם חמשה הידועים לי, האברך ר' שמחה בונים ז"ל (גימטריא שמעון) דיסקינד בן ידידי והחברותא ר' יעקב פסח שיחי' שלמדנו יחד בערבים בחיפה בזמן שנולד, החתן פינחס מנחם ז"ל חבר של בני שיחי' ובן ידידי וחברי מהישיבה בן קוממיות ר' דוד קנובלביץ שיחי', הרב חנוך סלוד ז"ל שלמד עמי בשפתי צדיק חצור בתשמ"ה ותלמידו של אבי שיחי' בת"ת מסורת אבות, ר' שרגא גשטטנר ז"ל שסבו ר' ברוך אהרן מתפלל איתנו ב"דזיבוי" ואף בשבת זו התפלל איתנו, ואמרתי לו שבוודאי נכדו נבחר לבעל תפילה בהיכל הרשב"י בקבלת שבת, הבחור ישכר דב בעריש (דובי) בן הרה"ח שלמה שטיינמץ ז"ל שגם היה חבר של בני שיחי' הגר לידינו במאנטריאל (גימטריא למירון) וג"כ התפלל איתנו בשחרית בימי החול בבין הזמנים,

לעילוי נשמתם יהא מאמר זה העוסק בההוא יומא יום הכיפורים ובקדושת הכהן גדול, אהרן הכהן הגדול שנאמר בו וידום אהרן, גם על רבי שמעון בר יוחאי נאמר ציץ נזר הקדש על ראשו שנמשח בשמן המשחה, נעשה אד"ם נאמר בעבורו ובהאי קטירא בלהבות הקודש עלו בסערה השמימה מ"ה היה לנו, תנצב"ה, יכולע המוות לנצח ויקוצו וירוננו שכני עפר בביאת משיח צדקיננו במהרה בימינו אמן כי"ר.

מאן הויא ליזמא – לייזמי

במסכת יומא דף יח ע"ב איתא בגמרא:

רב כי מקלע לדרשיש מכריז מאן הויא ליזמא רב נחמן כד מקלע לשכנעב מכריז מאן הויא ליזמא והתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת שמא יזדווגו זה אצל זה ונמצא אח נושא אחותו (ואב נושא בתו) וממלא כל העולם כולו ממזרות ועל זה נאמר (ויקרא יט-כט) ומלאה הארץ זמה אמרי רבנן קלא אית להו והאמר רבא תבעוה להנשא ונתפייסה עריכה לישב שבעה נקיים רבנן אודועי הוו מודעו להו מקדם הוו מקדמי ומשדרי שלוחא ואי בעית אימא יחודי הוו מיחדי להו לפי שאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו:

וברש"י כי מקלע לדרשיש. שם היה רגיל לילך: מאן הויא ליזמא. יש אשה שתנשא לי ליזמא שאתעכב כאן ותצא לאחר מכאן: זה אצל זה. בן שיוליד במדינה זו עם בת שיוליד במדינה אחרת: רבנן קלא אית להו. ושם קרוי על בניהם: עריכה לישב שבעה נקיים. מיום שנתרצית שמא מחמת חימוד ראתה דם: יחודי בעלמא. ואין נזקקין להן אלא שהנשוי אשה אין מתאווה כמי שאין לו אשה:

מעשה זה והדיון שבעקבותיו מובא גם כן במסכת יבמות דף לו ע"ב בשינויים קלים בגמרא וברש"י:

דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר הרי שבא על נשים הרבה ואין יודע על איזהו מהן בא וכן היא שבאו עליה אנשים הרבה ואינה יודעת מאיזה מהן קבלה נמצא אב נושא את בתו ואח נושא את

אחותו ונתמלא כל העולם כולו ממזרין ועל זה נאמר (ויקרא יט-כט) ומלאה הארץ זמה ורבא אמר לך הכי קאמר זו מה היא יתר על כן אמר ר' אליעזר בן יעקב לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת שמא יזדווגו זה לזה ונמצא אח נשוא את אחותו איני והא רב כי איקלע לדרדשיר [מכריז] ואמר מאן הויא ליומא ורב נחמן כי איקלע לשכנציב [מכריז] ואמר מאן הויא ליומא שאני רבנן דפקיע שמייהו והאמר רבא תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים רבנן שלוחייהו הוו משדרי ומודעי להו ואיבעית אימא לרבנן יחודי בעלמא הוא דמייחדי להו דאמר מר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו תנא רבי אליעזר בן יעקב אומר לא ישא אדם אשתו ודעתו לגרשה משום שנאמר (משלי ג-כט) אל תחרש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך:

וברש"י מאן הויא ליומי. מי חפצה לינשא לימים שאתעכב כאן: דפקיעי. כ"ע בשמייהו וקוראין לבתו על שמו ואם יבא בנו ממקום אחר ישמע שהיא בת אביו ויפרוש: שבעה נקיים. שמא מחמת חימוד פרסה נדה בשעה שנתפייסה: שלוחייהו הוו משדרי. שבעה יומי קודם ביאתן:

בתחילת הדברים נשים לב לכמה שינויים גדולים וקטנים ברש"י:

א. ביומא כתב – שם היה רגיל לילך, וביבמות לא, ומדוע רש"י כתב שהיה רגיל לילך שחלשון רגילות משמע הרבה פעמים ולא כדמשמע בפשיטות מן הגמרא שקרה שהזדמן לשם.

ב. ביומא כתב – יש אשה שתנשא, וביבמות מי חפצה לינשא.

ג. ביומא כתב – ליומא שאתעכב כאן, וביבמות לימים שאתעכב כאן (וגרס בגמרא ליומי ולא ליומא ועיין ברש"י ש).

ד. ביומא כתב – ותצא לאחר מכאן, וביבמות לא, ולכאורה ביבמות לא היה בכלל שייך לומר זאת שכוונתו ליום אחד ואח"כ יגרשה, דהרי בברייתא הנוספת המובאת בסוף הסוגיא שהיא גם כן ממשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי שלא ישא אשה אדם על מנת לגרשה, ואם גם הם רב ורב נחמן התכוונו לכך היה צריך לשאול גם פרט זה, וא"כ מדוע ביומא רש"י מוסיף מעצמו פרט זה.

ה. ביומא כתב – הסבר על התיבות זה אצל זה, וביבמות לא.

ו. ביומא כתב – בקצרה רבנן קלא אית להו. ושם קרוי על בניהם: וביבמות האריך אחר שגם בגמרא יש שינוי ששם כתוב רבנן פקיע שמייהו, דפקיעי. כולי עלמא בשמייהו וקוראין לבתו על שמו ואם יבא בנו ממקום אחר ישמע שהיא בת אביו ויפרוש:

ז. ביומא כתב – צריכה לישב שבעה נקיים. מיום שנתרצית שמא מחמת חימוד ראתה דם: וביבמות שבעה נקיים. שמא מחמת חימוד פרסה נדה בשעה שנתפייסה:

ח. ביבמות פירש שלוחייהו הוו משדרי. שבעה יומי קודם ביאתן: וביומא לא.

ט. ביומא פירש: יחודי בעלמא. ואין נזקקין להן אלא שהנשוי אשה אין מתאוה כמי שאין לו אשה: וביבמות לא פירש.

דברים אלו אומרים דרשוני, ועל כולנה נוסף ונשאל מדוע דווקא מצאנו לרב רב נחמן שנהגו כך, ומדוע דווקא במקומות אלו דרשיר ושכנעב, וביותר יקשה איך אמוראים קדושי עליון אלו שלחו להכריז בשמם בקשה תמוהה זו.

השינויים הרבים בדברי רש"י מוכיחים לנו שסיפורים אלו הם לא עובדות ברורות המוסברים כפשוטם אלא שיש בהם נקודה רעיונית מסוימת שלכך הגמרא מביאה מנהגם זה של רב רב נחמן, ובכל מקום המטרה הייתה להאיר את הנלמד באותה מסכתא,

במסכת יומא הגמרא מביאה קודם את הסיפור על רב רב נחמן ואז שואלת מדברי רבי אליעזר בן יעקב, הצורך להביא את הסיפור הוא מפני ההקשר שנוכל על ידו להבין את נקודת טהרת הכהן גדול והצורך שיהיה נחשב נשוי כל יום הכיפורים, ומעבר לטעם מפני שנאמר בפסוק כפרת ביתו, נאמר גם במסכת זו בדר"ב ע"ב ע"א יראת ה' טהורה עומדת לעד אמר רבי חנינא זה הלומד תורה בטהרה מאי היא נושא אשה ואחר כך לומד תורה, וברש"י נושא אשה. ניצול מהרהור עבירה:

רבי יהודה מחייב להתקין לו אישה אחרת, האוקימתא המסובכת שהגמרא בבלי מעמידה בגירושין מותנים וכו', איזה סוג הסכמה ורצון להחתן במצב שרוב הסיכויים שתהיה גרושה אחר כך, וגם הכהן גדול היה רק כונס אותה, ולפי הירושלמי היה כונס בעצם יום הכיפורים אם אשתו מתה ואף שחופה זו אינה ראויה לביאה לשיטת הרמב"ם דהרי הוא יוה"כ, וכחופת נידה שאינה קונה לשיטתו,

ולכאורה גם בתולה זו שהסכימה להינשא לכה"ג הייתה צריכה לספור גם שבעה נקיים מפני דם חימוד והכהן היה כונסה בחופה ביום הכפורים,

כל נקודות אלו מתבררים ומושויים בין הסיפור של רב רב נחמן, ורש"י רומז לכך בצחות לשונו:

(א) "רגיל לילך" שכן מצאנו בדר"ב זה עצמו ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים כדי שיהא מכיר ורגיל בעבודה, וכן לאורך מסכת יומא מוזכר עניין הרגילות באופן החיובי בגמרא וברש"י, ובכך רש"י גם מרחיק את הסיפור מן השכל, שהיה רגיל והולך שם הרבה פעמים וכל פעם רצה אישה אחרת וגירשה אח"כ וזה מלמדנו שהמעשה לא היה כפשוטו.

(ב) שתנשא כי הרי לא מדובר ברצון וחפץ ממש כי הרי יודעת שתתגרש, אלא מסכימה בגלל חשיבות הדבר.

(ג) ליומא היא היא גם מסכת יומא העוסקת בחשיבות של יום אחד יומא דיום הכיפורים.

(ד) ותצא לאחר מכן כפי שגם באישה המתקנים לכהן גדול.

(ה) מאחר ולא הוזכר כאן ענין הולדת הילדים כלל כי הרי רק מדברים בעצם ענין הנישואין והכניסה ללא ביאה הוצרך לפרש יותר דבר זה, משא"כ ביבמות לא הוצרך להסביר הדבר הפשוט שהרי הסוגיה מתחילה בזה שבא על כמה נשים וכו',

(ו) לא האריך כי הרי באמת כאן לא מדובר בביאה ממש ובהולדת ילדים.

(ז) כתב מיום שנתרצית שהוא רק לשון של הסכמה, וגם לא כתב שנתרצתה מפני שלא מדובר על אחת ידועה שהסכימה, וכפי שנאמר לעיל אות (ב) שזה לא ממש רצונה כי הרי

יודעת שעל פי רוב יגרשה, וזה רק ברעיון כפי שנסביר בהמשך, וכתב ראתה דם ולא פירסה נדה, ובלשון זה כתב גם רש"י גבי פרישת הכהן גדול (בדף ד ע"א) לטומאת ביתו. שמא אם יזקק לאשתו ותראה דם בשעת ביאה ונמצא טמא שבעת ימים כמשפט בועל נדה ולא יכול לעבוד ביום הכפורים:

(ח) רמז שלא כתב הסבר על כך כפי שיוסבר בהמשך שלא באמת נערכו לכך רב ורב נחמן. (ט) הרחיב בדבר שגם כאן בכהן גדול הרעיון שיהיה נשוי כי הנשוי אינו מתאווה לדבר עבירה, ואף הסברו של ר"י כאן בתוספות שהנשוי אשה אחרת אף כונס ומייחד בניתה ואין חשש, כך גם אולי הכה"ג הנשוי כבר אישה, יכולה להיות השניה בניתה ויוכל לכונסה.

ביבמות רש"י יותר מקרב את סיפור זה לשפת המעשה שענין המסכתא הוא בילדים הנוולדים שמקימים שם ליבם, ולאחר שהגמרא מביאה את דברי רבי אליעזר בן יעקב שאלה איך יתכן שרב ורב נחמן נהגו להיפך, והדברים מחוורים ומוסברים בדברי רש"י.

(א) לא כתב היה רגיל לילך כי במסכת יבמות מובא הלשון רגיל באופן השלילי בדרך כלל (סג ע"ב) כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה רבים היו פצעי רוחל המרגילים לדבר ערוה ועוד, וגם יתכן שרק פעם אחד הכריזו זאת כשהזדמן להם פעם ראשונה להגיע למקום זה.

(ב) כתב שחפצה להינשא שהרי אין מגרשה והיה מתעכב שם כל פעם שמגיע לכמה ימים, ואותה שחפצה בפעם הראשונה נשארה אשתו באותו המקום.

(ג) ולכן כתב לימים שאתעכב כאן והכוונה גם לכל פעם מהיום והלאה.

(ד) לא כיוונו לגרשה וכפי דברי רבי אליעזר בן יעקב.

(ה) נכתב למעלה.

(ו) האריך בדבר בעניין פקיעי שמייהו בילדים הנקראים על שם אבותיהם והיא היא הרעיון של היבום נושא המסכתא.

(ז) כתב שנתפייסה שהוא יותר לשון מוכיח על רצון לאישות ועניני ביאה מלשון של רצון והסכמה סתם, וכדין הבא על האשה צריך קודם לפייסה בדברים וכו', ולשון זה מתייחס לאותה אחת שחפצה, והיות ומדובר בנישואין ממש כתב פירסה נידה וחוא לשון שרש"י נוקט בו עוד הפעם במסכת זו בסמיכות בדף לד ע"א בד"ה ומאן האי תנא...ועדיין רחל זו מותרת לראובן בעלה פירסה נדה מיגו דאיתוסף איסור עלה לגבי בעלה משום נדה איתוסף בה נמי איסור לגבי שמעון הרי איסור מוסיף: ומשום חימוד אז בשעה שנתפייסה פירסה נידה, ולמעשה יכל להיות אף לא בשעת חימוד שמא אותה נערה שחפצה בו אורח בזמנו בא והיא בניתה.

(ח) הסביר הדבר לקרב איך היה המעשה לפרטיו.

(ט) לא כתב מזה כלל דהרי לכאורה מדובר באמת בכמה ימים שמתעכב ולפיכך יכול גם להמתין ולנושאה אחר שתיטהר כי הרי נקט לשון פרסה נידה ולא דווקא רק ראיית דם פעם אחת ויתכן שזה גם היה אורח בזמנו וממילא צריך להמתין לנושאה.

בשני המקומות רש"י לא פירש את מאמר הגמרא דאמר מר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, שרש"י מפרש זאת ביומא פעמיים בדף ס"ז ע"א ובדף ע"ד ע"ב, ובוודאי רמז בשתיקתו שאין להבין כפשוטו את ענין פת בסלו של הכהן גדול ביום הכיפורים ושל גדולי עולם אלו שקדושתו של רב כפי דאיתא בספר האורה לרש"י על עשרה מילי דחסידותא שנהג.

כל הדברים והשינויים האלו בין המסכתות, הנעים ביומא לריחוק ממש מכדי הסתברות שהיה מעשה כזה יכול להיות ועד למסכת יבמות שהמעשה מתקבל יותר על הדעת, ירמזון שבאמת זה לא הסיפור האמיתי שהיה כאן וכולו משל היה, ורק הסיבה שמביאים זאת בגמרא להאיר ולהסביר דרך המעשה הדברים הנלמדים מכך ומהאפשרויות שיכול להיות ולהתקיים מעשה כזה, ובאמת מדובר בשני קדושי עליון אלו שבאו להכריז הכרזה כדברי תוכחה ותיקון לשני מקומות אלו דרשיר ושכנעיו, והם היו ראויים באמת להיות המוכיחים בשער מנסיונם ודרכם.

לשניהם הייתה אישה קשה, – על אשתו של רב מסופר באותה מסכתא ביבמות (דף סג). רב הוה מיפטר מרבי חייא אמר ליה רחמנא ליעלך ממדי דקשה ממותא ומי איכא מידי דקשה ממותא נפק דק ואשכח (קהלת ז–כו) ומוצא אני מר ממות את האשה וגו' רב הוה קא מצערא ליה דביתהו כי אמר לה עבידי לי טלופחי עבדא ליה חימצי חימצי עבדא ליה טלופחי כי גדל חייא בריה אפיך לה אמר ליה איעליא לך אמך אמר ליה אנא הוא דקא אפיכנא לה אמר ליה היינו דקא אמרי אינשי דנפיק מינך טעמא מלפך את לא תעביד הכי שנאמר (ירמיה ט–ד) למדו לשונם דבר שקר העוה וגו' רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה אמר ליה רב והא קא מצערא ליה למר א"ל דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא, ומסביר רש"י מן החטא. הרהור עבירה :

רב הוא גם זה שטבע את האימרה הידועה ארבעים יום קודם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני, ואף שהייתה לו אישה קשה לא גירשה כי הבין שזו היא ההכרזה.

ובמסכת בבא בתרא (דף קס"ד ע"ב) אמר רב עמרם אמר רב שלש עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה ולשון הרע לשון הרע סלקא דעתך אלא אבק לשון הרע אמר רב יהודה אמר רב רוב בגזל ומיעוט בעריות והכל בלשון הרע בלשון הרע סלקא דעתך אלא אבק לשון הרע, ובודאי על עצמו נזהר בכך מאוד.

וכן מצאנו בגמרא על צדקותו של רב נחמן איתא בשילהי מסכת סוטה, אמר ליה רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא.

על ילתא אשתו של רב נחמן מסופר במסכת ברכות (דף נא ע"ב) עולא אקלע לבי רב נחמן כריך ריפתא בריך ברכת מזונא יהב ליה כסא דברכתא לרב נחמן א"ל רב נחמן לישדר מר כסא דברכתא לילתא א"ל הכי א"ר יוחנן אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר (דברים ז–יג) וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך תניא נמי הכי ר' נתן אומר מנין שאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך אדהכי שמעה ילתא קמה בזיהרא ועלתה לבי חמרא ותברא ד' מאה דני דחמרא א"ל רב נחמן נשדר לה מר כסא אחרינא שלח לה כל האי נבגא דברכתא

היא שלחה ליה ממהדורי מילי ומסמרטוטי כלמי וברש"י שמעה ילתא. שלא ישגר לה כוס של ברכה: קמה בזוהרא. עמדה בכעס: כל האי נבגא דברכתא היא. כל יין שבחבית ככוס של ברכה הוא שתי ממנו: נבגא. כוס כמו לשתי מר אנבגא: ממהדורי מילי. ממחזירי בעיירות ירבו תמיד דברים: ומסמרטוטי כלמי. וממשחקי בגדים בלויים וממורטים ירבו כנים. כנים מתרגמי' כלמתא:

על דרשור לא נמצא בגמרא כלום אבל כנראה מדובר באותו סגנון של אנשי שכנע, וכך נאמר במסכת פסחים (דף קיב:) ארבעה דברים צוה רבינו הקדוש את בניו אל תדור בשכנע משום דליצני הוו ומשכו לך בליצנותא, ובמסכת מועד קטן (דף כח:) רבא מביא כמה מאמרותיהם של נשי שכנע, (ובאותו דף בעמוד א' מוזכר צדקתו של רב נחמן שמת במיתת נשיקה)

ומכאן שמדובר במקום בו יש ליצנות באנשים. וחכמה ודעת בנשים, וממילא הם לא דבקו והחזיקו בנישואין או שלא רצו להינשא כלל, ועל כן שלחו להם רב ורב נחמן את ההכרזה הזו, כלומר תסתכלו עלינו שאף שיש לנו אישה קשה אנו יודעים שזה התריס והמגן להינצל מעבירה והרהור עבירה מעצם להיות נשוי.

שתי מסכתות אלו יומא ויבמות מבטאים את ערכן ותכליתם של נישואים המתבטאת במושג בית, ביומא וכיפר בעדו ובעד ביתו, ביום הכיפורים ביום הקדוש ביותר קוראים בפרשת העריות כי נפשו של אדם מחמדתו, ועל כן חשיבות הרבה שהכהן גדול יהיה נשוי כי ניצול מהרהור עבירה, וביבמות התכלית בהקמת בית בשביל הילדים לגדלם לתורה, וכפי שנאמר בפסוק אשר לא יבנה את בית אחיו, והוא גם טעם נכון לפתיחת סדר נשים במסכת יבמות שהיא המסכתא היחידה שהנישואים מתבטאים בה בתכליתם האמיתית, וכפי שנאמר ביבמות ל"ט ע"ב תנן התם מצות יבום קודמת למצות חליצה בראשונה שהיו מתכוונין לשם מצוה עכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום, (ומידי רמז לא נפטרנו, יומא בגימטריא יבמה).

שתי ענינים אלו באים לידי ביטוי ברבי יוסי כנאמר במסכת שבת דף קי"ח ע"ב א"ר יוסי חמש בעילות בעלתי ונטעתי חמשה ארזים בישראל ומאן אינון ר' ישמעאל ברבי יוסי ור' אלעזר בר"י ור' חלפתא בר"י ור' אבטילס בר"י ורבי מנחם בר' יוסי והאיכא ורדימס היינו ורדימס היינו מנחם ואמאי קרי ליה ורדימס שפניו דומין לזרד למימרא דרבי יוסי מצות עונה לא קיים אלא אימא חמש בעילות בעלתי ושניתי אמר רבי יוסי מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי אמר ר' יוסי מימי לא נסתכלתי במילה שלי, וכפי שרש"י מסביר אשתי ביתי. שהיא עיקר של בית :

אשתו זו הייתה יבמה שייבם אשת אחיו כדאיתא בירושלמי ריש יבמות, דרבי יוסי בן חלפתא ייבם את אשת אחיו חמש חרישות חרש וחמש נטיעות נטע ודרך סדין בעל אילו הן רבי ישמעאל בי ר' יוסי ר' לעזר בי ר' יוסי ר' מנחם בי ר' יוסי ור' חלפתא בר' יוסי רבי אבדימוס בי ר' יוסי.

ואפשר שעל כן קראה ביתי שנתקיים בה ענין הילדים להקים בית לאחיו, והקדושה, ויעויין בליקוטי שיחות (חלק י"ז שיחת ו' תשרי תשל"א) בהרחבת הדברים ומצביע על הקשר בין כפרת ביתו זו אשתו בדיקא של הכהן גדול לדברי התנא רבי יוסי בר חלפתא אלא לאשתי ביתי והן הן הדברים.